

Repositoria jezuitské lékárny v Telči: nástin uměleckohistorického kontextu

Anna HAMRLOVÁ

ANOTACE: Malovaná repositoria tvoří v repertoáru barokních lékáren hodnotnou část našeho historického fondu srovnatelnou s památkami ve středoevropském kontextu. Z uměleckohistorického hlediska navazují na výzdobu šlechtických kabinetů souvisejících s dobovou oblibou krajinářství. V českém prostředí jsou malované lékárny dochovány především v jižních Čechách, méně známé je vybavení lékárny v Telči vzniklé pro jezuitský řád. Vyobrazená témata napovídají svým umístěním nejen o myšlenkovém konceptu díla, ale rovněž o jeho prezentování v rámci někdejší officíny.

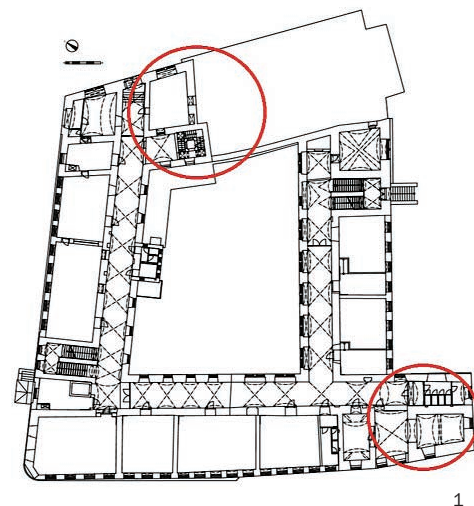
Lékárny sehrávaly v minulosti stejně jako dnes důležitou roli v otázce péče o zdraví. Bylo zde možné získat nejrůznější byliny, masti, oleje i cizokrajné rostliny sloužící jako základ léčivých směsí na nejrůznější nemoci. Součástí léčiv bylo i nepostradatelné orientální koření či minerály a zoofarmaka. Všechny tyto látky byly prodávány také v lékárně Tovaryšstva Ježíšova v Telči. Dozvídáme se o nich nejen z dochovaného inventáře, *Inventarium*,¹ zpravujícího nás o léčivech a o vybavení lékárny, ale i z částečně dochovaného repositoria.² Do dnešní doby jsou k dispozici tři skříně a několik nádob představujících nejen fragment movitého vybavení telčské barokní lékárny, ale i hodnotné movité kulturní dědictví spjaté s prostředím jezuitského řádu. Předměty dokreslují poznatky získané z archivních průzkumů a vizuálně dotvářejí představu o někdejší podobě lékárny. Dle tvaru skříní lze usuzovat na dva spodní díly nábytku pocházející z většího celku vyrobeného patrně v druhé polovině 17. století, oba přibližně stejných rozměrů. Ojedinelá výmalba jednotlivých zásuvek repositoria řadí lékárnu k méně časté skupině malovaných lékáren, v níž vyniká ztvárněním výjevů v monochromní barevnosti, na rozdíl od častěji užívaného barevného pojetí. Třetí skříň z vybavení lékárny je opatřena nástavcem s prosklenými dvířky a zásuvkami bez výše zmíněných maleb,³ přesto dotváří ucelenou představu o někdejší vybavení prostor a jejich praktickém využití.

Ohlédnutí za historií

Historie telčské lékárny byla na základě písemných pramenů zpracována již Josefem S. Novákem v roce 1926.⁴ Založení lékárny v telčské jezuitské koleji souviselo se vznikem místnosti pro nemocné určené pro potřeby koleje, tzv. *infirmaria*, prvně zmiňovaného roku 1657, téhož roku je v pramenech poprvé zaznamenána i lékárna.⁵ Jezuitský řád v městečku začal působit jen dva roky předtím, po dostavění

zdejší koleje třetí probace (1651–1655) a s bohatou finanční výpomocí fundátorky Františky Slavatové rozené z Meggau. Zdravotní zázemí pro členy řádu následovalo tedy v bezprostředním sledu po zajištění obytné funkce objektu. Ve spojitosti s lékárnou je jako první lékárník uváděn David Krum, v posledních letech jezuitského řádu zde působil Ignác Lyro. Do zrušení řádu se zde vystříдалo 29 lékárníků.⁶ Zda lze k roku 1657 vztáhnout i část zmiňovaného mobiliáře, je nejednoznačné, pravděpodobně se jedná o vybavení pozdější. Jezuitské lékárně se po jejím založení dařilo a prosperovala, patrně i díky ne zcela povolenému⁷ prodeji léčiv pro potřeby města a okolí, které je uváděno od roku 1693,⁸ v některých obdobích tak mohla zaměstnávat i dva lékárníky. Vzhledem k jejich značně širokému poli působnosti, kdy byly zdejší léky žádané až v Jemnici, Pacově, Brně, Českém Rudolci či Jindřichově Hradci, nesly ostatní lékárny s nelibostí jejich úspěchy na úkor vlastních zakázek.⁹ Díky rychlé a uvědomělé reakci jezuitů se telčská řádová lékárna brzy stala veřejnou¹⁰ a mohla tak i nadále sloužit potřebám města.

Hustá síť lékáren se v tuzemském prostředí etablovala již během 17. století.¹¹ Klášterní lékárny bývaly běžnou součástí konventů u různých řádů. V rámci regionu Vysočiny bývaly kromě jezuitů v Jihlavě rovněž u augustiniánů v Havlíčkově Brodě, premonstrátů v Želivi či paulánů v Brtnici.¹² Vybavení jezuitských barokních lékáren se do současné doby dochovalo na řadě míst, v poměrně komplexním stavu například v Českém Krumlově (1665), Uherském Hradišti (1752) a Klatovech (1733), přitom k roku 1757 je v českých zemích evidováno na 19 jezuitských lékáren,¹³ včetně té telčské. Pokud jde o lékárenskou činnost ostatních řádů, patrně nejznámější barokní lékárna se nachází v Kuksu (1749–1750), kde ji spravoval řád milosrdných bratří, jediný řád, který mohl provozovat veřejnou lékárnu s oficiálním svolením.¹⁴

Obr. 1. Plán jezuitské koleje v Telči, vyznačení míst s předpokládaným situováním lékárny. Převzato z: Ondřej Hnilica, *Stavebně historický průzkum čp. 2/I bývalé jezuitské koleje* (nepublikovaný strojopis), Telč 2017. Upravitelka Anna Hamrlová.

Lékařství samotné pak v jezuitském řádu¹⁵ představuje spíše soubor určitých zásad než „vědecký“ přístup, na jaký jsme zvyklí později. V péči o lidské zdraví byl důraz kladen především na zbožnost spolu s vědomím nutnosti udržování fyzické kondice a dodržování řady pravidel souvisejících s řádným stravováním (např. kvalita a pravidelnost jednotlivých jídel).¹⁶

Po zrušení jezuitského řádu byla v Telči provedena roku 1774 velká inventura a vyčíslení zůstavšního lékárnického majetku na 2 808 zl. 56 kr. Na rozdíl od jiných rušených řádových lékáren pokračovala ta v Telči i nadále v provozu pod vedením posledního jezuitského lékárníka Lyra, jenž ji posléze nabídl k odkoupení. Přes značné zadlužení se Lyrovi lékárně podařilo udržet, i když v jeho vlastnictví jen na několik let. Lékárna poté byla spravována různými světskými majiteli, Ignác Lyro ji prodal Janu

2

Obr. 2. Telč, jezuitská lékárna, skříň č. 2, druhá polovina 17. století, celkový pohled. Foto: NPÚ, ÚOP v Telči, Otmar Petyniak, 2016.

Obr. 3. Telč, jezuitská lékárna, skříň č. 1, vyobrazení sv. Rocha na boční zkosené stěně, detail. Foto: NPÚ, ÚOP v Telči, Miroslav Pokorný, 2016.

Ederovi a roku 1798 byla ve vlastnictví rodiny Fitschů, kteří ji drželi až do roku 1867. Posléze ji odkoupil Josef Jelínek, roku 1880 Jan Vysoký a od roku 1898 se dostala do držení rodiny Paclíků,¹⁷ kde setrvala až do zestátnění v roce 1950. Historický lékárenský nábytek a nejstarší dochované vybavení v podobě stojatek bylo předáno Muzeu Vysočiny Jihlava pobočkou v Telči již v roce 1906.¹⁸

Původní místnosti jezuitské lékárny se zřejmě mohly nacházet v klášterním konventu směrem do ulice Seminářské, dříve Školní,¹⁹ jako alternativní možnost se jeví její situování u vchodu z náměstí (obr. 1). O umístění lékárny v jezuitském konventu by vzhledem k relativně autentické podobě přízemí a prvního patra koleje²⁰ snad mohly napovědět samotné dochované skříně svými proporcemi a výmalbou. Vzhledem ke zprávě o stížnosti na nedostatek vhodných prostor a koupi domku při koleji pro lékárnu a laboratorium²¹ nelze vyloučit, že jezuité předpokládali její budoucí přestěhování. Repositoria proto záměrně nemuseli nechat zhotovit přímo pro konkrétní prostor, ale tak, aby i po svém přemístění mohla dál sloužit svému účelu. Oficína byla umístěna při vstupu do koleje nejen pro dobrý přístup obyvatelstva, ale i proto, že povolání lékárníka u telčských jezuitů často zahrnovalo další funkce, např.

vrátného. Obdobné situování známe i u dalších jezuitských lékáren.²² Z jezuitského prostředí se lékárna vymanila s posledním lékárníkem Lyrem, který ji po odkoupení přemístil do domu čp. 39 na náměstí.²³ Prodejna sama o sobě potřebovala ke své činnosti²⁴ několik místností, od sklepa k uchovávání některých výrobků a ingrediencí až po půdu na sušení rostlin. Základem každé lékárny byla oficína, místnost pro prodej výrobků s typickým vybavením opatřeným řadou polic, pro zákazníky ovšem obvykle přístupná až od 17. století.²⁵ Místnost byla zpravidla situována stranou přímého slunečního světla.²⁶ K přípravě léků i jednotlivých rostlinných složek sloužila laboratoř, neobvyklý nebýval ani suchý sklad pro přípravky z cukru, výhřevna, kuchyně či tzv. materiálka pro uložení vzácných léčiv.²⁷ Jako osvětlení přitom sloužily pouze svíce či olejové a lihové lampy umístěné nad recepturním stolem.²⁸ Z hlediska fungování a zásobování telčské lékárny bylo důležitou okolností zakoupení zahrady pod městem, k níž nechala hraběnka Františka Slavatová postavit dřevěný most pro snadnější a rychlejší přístup ke koleji.²⁹ Zahrada pravděpodobně sloužila pro pěstování některých léčivých rostlin posléze prodávaných v lékárně. K lékařské praxi se zachovalo několik drobných dokumentů, které mohou představit některé léčebné a lékárnické přístupy jezuitů, např. *Tinctura universalis Medicinalis, et Metallurgica ex Regno IV: Elementorum* doktora Johanna Jakoba Nihusia z roku 1699³⁰ či záznam o pokousání dítěte psem.³¹

3

Lékařnické skříně

Základ plně vybavené lékárny tvořil kvalitní nábytek s velkým množstvím polic a řadou zásuvek umožňující snadnou a bezpečnou orientaci mezi medikamenty a zároveň předcházející svou přehledností případným chybám při jejich přípravě. Povrchová výzdoba navíc reflektovala nejen společenský statut vlastníka, ale také jeho určité osobité duchovní založení.³² Řada dodnes dochovaných barokních lékáren tento způsob ukládání medikamentů názorně prezentuje.³³ Repositorium je přitom obvykle složeno z několika vzájemně propojených skříní rozmístěných kolem prodejní místnosti (*oficíny*), v jejímž centru je situován prostorný přípravný stůl (*tára*). Obvyklé barokní lékárny dochované v tuzemském prostředí zahrnují podobný typ formy a výzdoby. Většina z nich je uzpůsobena danému prostoru a repositoria těsně přiléhající jedno ke druhému tvoří homogenní celek. Zásuvky jsou obvykle zdobeny jen nápisovými páskami s jinak monochromními čely. Důraz je kladen spíše na sloupoví s dynamickými římsami (Klatovy) či barevnou poutavost a dekorativní zdobnost (Kuks). Řada těchto prvků je samozřejmě kombinována i u malovaných repositorií.

Lékařnické skříně v Telči oproti výše zmíněným vybavením oficín působí poněkud skromněji, navíc zůstává otázkou, zda zákazníci v tomto případě měli přímo do prodejní místnosti přístup. Po zrušení jezuitského řádu byla repositoria odhadem oceněna na 45 zlatých. Pro své oblité tvary byl nábytek hodnocen jako cennější, zároveň však více než z poloviny jako nevhodný pro další použití. Repositorium materiálu bylo ohodnoceno pouze na 30 zlatých, neboť bylo menší a v mnohem horším stavu.

Tab. 1. Telč, jezuitská lékárna, přepis dochovaných názvů malované skříň č. 1.

Tab. 2. Telč, jezuitská lékárna, přepis dochovaných názvů malované skříň č. 2.

Celkem se v telčské lékárně uchovávalo přibližně 600 různých „složených“ léků a na 500 jednotlivých typů substancí, ať již bylin, živočišných látek, minerálů či drahokamů.³⁴ Dochované skříňky jsou rozděleny dle částí rostlin na sekce listů, květů a kořenů, přičemž kořenům se věnuje celá skříň č. 2. Mezi rostlinami najdeme více i méně známé byliny a jejich části, od listu senny, květu prhy a nati černohlávkou až po semena vličího máku. V kořenové sekci bylo možné získat simplicia od řimbaby, osladiče obecného, rozchodnice růžové, mýdelníku a vstavače vojenského po smetánku lékařskou či ostružiník. Mezi surovinami si lze povšimnout také rostlin z dalekých krajín, např. Indie,³⁵ odkud byl dovážěn zázvor či zedoarie, a Mexika, země původu halucinogenní povíjnice. V jezuitských lékárnách byly připravovány rovněž výrobky jedinečné a svým způsobem speciální. Typickým příkladem byl „jezuitský prášek“ obsahující chininovou kůru na horečnatá onemocnění či „jezuitský čaj“ s listy merlíku na nervové poruchy.³⁶ Oba léčivé prostředky využívaly části rostlin nově dovážených z oblasti Ameriky,³⁷ kde jezuité konali svou misijní činnost.³⁸

Původní vybavení z dochovaných částí telčské lékárny reprezentuje vysoká skříň s podstavcovou skříňkou a prosklenou vitrínou (270 × 145 × 38 cm).³⁹ Skříňka je dynamického barokního tvaru s otevíracím vypouklým středem a dvěma svislými řadami vyčnívajících zásuvek po stranách. Středová dvířka jsou zdobená vystouplým zeleným středem a červeným profilovaným rámováním po obvodu. Pětice zásuvek po obou stranách je na čelech doplněna zkratkami uchovávaných surovin. Podklad tvoří zeleno-žluté barevné provedení, na němž jsou nad úchytkami namalovány bílé nápisové pásy s červeným rámováním a typicky barokním červeno-černým písmem. Nápis jsou bohužel z velké části setřené, a tím špatně čitelné. Horní část nábytku tvoří dřevěný nástavec složený ze dvou šikmých boků s pilastry zdobenými zrcadly a hlavicemi s motivy listovce a vejce. Nad hlavicemi pokračuje část architrávu s vydatě prohnutou římsou spojující obě části. Celek je uzavřen prosklenými křídly dveří. Barevný podklad je shodný se spodní částí, zrcadla jsou však provedena v jednotném zeleném mramorování a římsa v hnědožlutém tónování. Prosklená dvířka jsou v případě lékařských skříní typická pro skříň s jedy, aby se předešlo nechtěné záměně. Nezbytností byl rovněž zá-

Tab. 1

(...)	FOL. A (...)	(...)	FL. ETAM (...)	HB (...) EA
HB. PRUNEL.	(...) BE (...)	FOLIC. S (...)	FL. MALVÆ	(...)
(...) OLM. AR.	FOL. BA (...)	FL. ALTI (...)	FL. PAPAVER. RH	HB. E (...)
HB. EOLM (...)	FOL. MOR (...)	FL. ARNICÆ	(...) ROSAR. R	(...)
(...) H (...) A (...)	FOL. SENNÆ	FL. CHAMOM. R	FL. SAMRUC	(...)
(...) HB. A (...)				HB. E (...)
NAGAE*				

Tab. 2

RD. PETASIT	RAD. POLYPOD.	RAD. RUBIÆ	RAD. SCORZONET.	(...)
RAD. PETROSEL	RAD. PYRETRI	RAD. RUSCI	RAD. SCROPHULAR	RAD. TURPETH
RAD. PIMP. ALB.	RA (...)	RAD. SALEP	RAD. SERPENT. VIR.	RAD. VALFRIAN
RAD. POEONIA	RAD. RHABAR. M.	RAD. RANICUL	RAD. SIGHI (...)	RAD. VINCETOX
			SA (...)	
(...)	RD. RHODIA.	RAD. SA (...)	RAD. TARAX (...)	RAD. ZEDOAR.
RAD. ONONID				RAD. ZINGIBER

* „NAGAE“ je napsáno mladším, modernějším typem písma v horní vrstvě, písmena „HB. A“, jež následují další nečitelné znaky pod výše uvedeným slovem, jsou staršího data.

mek umožňující zabezpečení uchovávaného zboží a zabraňující případnému zcizení či zneužití uchovávaných prostředků, tak jak můžeme pozorovat rovněž na této skříni. Ostatní police bývaly naopak volně otevřené a snadno přístupné kvůli lepší manipulaci s léčiv. Typ skříňně repozitoria zdobené barevným mramorováním a jednoduchými nápisovými pásky je pro svou jednoduchost běžnější formou, na Vysočině obdobnou najdeme v Polné, v Čechách např. v jezuitské lékárně v Klatovech. Skříň je pravděpodobně mladší než dvě menší části repozitoria, ačkoliv jim svou formou odpovídá. Čela zásuvek ani jiné části nesledují povrchovou úpravu ostatních skříní, objekt byl patrně zhotoven dodatečně ke staršímu repozitoriu, ať již do nových, větších prostor, z potřeby dalšího úložného místa či jako náhrada za jinou část. Vznik lze patrně přiblížit k první čtvrtině 18. století.

Rovněž další dvě části repozitoria (obr. 2) jsou fragmentem někdejšího vybavení⁴⁰ telčské lékárny v základu pocházejícím ze 17. století, později však aktualizovaném přemalbami na nápisových páskách. Tvarově shodné kusy nábytku (90 × 148 × 40 cm) s 27 zásuvkami představují spodní díly, na nichž byla patrně uložena horní část s policemi či policemi a zásuvkami.⁴¹ Vlastní jádro korpusu tvoří kvádřové těleso s mírně vypouklou přední částí, třemi sloupci a pěti řadami zásuvek, z předních rohů vystupují vydatě utvářené s vertikální řadou šesti drobnějších zásuvek. Scelující prvek zdobící prostory po stranách středové části představují především barokní pásy s ostrým zalománím doplněným maskarony a drobnými listy. Čela jednotlivých zásuvek jsou zdobena výjevy s krajinami, městy či domy zasazenými

v krajině, prezentujícími ideu zadavatele. Veškeré výjevy jsou vymalovány v odstínech šedé až modrošedé barvy se zásahy čisté bílé.⁴² Po stranách skříní dominují velké malované postavy, původně určené jako figury satyrů.⁴³ Z boku první skříň vyhlíží vysoký muž nesoucí pušku oděný do mužského oděvu s velkým límcem a kloboukem s perem, působící jako figura lovce. Z hlediska mytologie by se mohlo jednat o nově pojatou postavu Oriona, proslulého lovce a syna boha Poseidona.⁴⁴ Naproti němu po druhém boku kráčí muž v dlouhém jednoduchém šatu s holí a mošnou v ruce (obr. 3). Lehce pojatá figura s vlnitými vlasy a knírem hledí na diváka, oděv však neodpovídá bojovníku, ale spíše chudému poutníku. Muže s holí a poutnickou mošnou se nabízí ztotožnit se sv. Rochem, ochráncem proti moru,⁴⁵ pravděpodobněji se ovšem jednalo o některou z dalších mytologických postav. Druhá skříň vynáší postavu pouze na levé straně, mužská figura s plnovousem v mírně přivrženém postoji je zahalena jen v bederní roušce a v ruce položené na stehnech drží mušli. Lehké pojetí je naznačeno především v postavení přední nohy na špičku, zatímco zadní je pokrčena. Ač je tvář vyobrazena z profilu, oko je stočeno k divákovi. Přestože proporce ani náznaky nahého lidského těla neodpovídají, celkové pojetí je velmi expresivní a dynamické. Figura patrně reprezentuje Poseidona,⁴⁶ pána vodstva, jenž bývá s mušlí zobrazován především na kašnách. Ikonografie lékáren bývá obecně velmi bohatá a často užívá antické i křesťanské motivy. Zdůrazňuje tak nadpřirozené síly přírody, které smrtelník nemůže ovlivnit, vše je pouze v ruce Božích.⁴⁷ S antickou mytologií jezuitský řád pracoval poměrně běžně, uváděna je

4

5

6

7

Obr. 4. Telč, jezuitská lékárna, zásuvka ze skříňe č. 1 s vyobrazením krajiny a romanticky pojatou ruinou, detail čela. Foto: NPÚ, ÚOP v Telči, Otmar Petyniak, 2016.

Obr. 5. Telč, jezuitská lékárna, zásuvka ze skříňe č. 2 s motivem středoevropského města, detail čela. Foto: NPÚ, ÚOP v Telči, Otmar Petyniak, 2016.

Obr. 6. Telč, jezuitská lékárna, zásuvka ze skříňe č. 2 s italizujícím motivem města, detail čela. Foto: NPÚ, ÚOP v Telči, Otmar Petyniak, 2016.

Obr. 7. Telč, jezuitská lékárna, zásuvka ze skříňe č. 2 s krajinou, domy a chrámem, detail čela. Foto: NPÚ, ÚOP v Telči, Otmar Petyniak, 2016.

např. při divadelních hrách, v nichž mytologické postavy prezentovaly stejné hodnoty jako křesťanští svatí,⁴⁸ jejich přítomnost pro lepší vyjádření myšlenky na repositoriu tak celek zasazuje do širšího myšlenkového rámce. Soubor repositoria velmi pravděpodobně podléhal určitému ideovému programu, v němž mytologické postavy poukazovaly na léčivé síly (voda) i přítomnost smrti (puška)⁴⁹ v souladu s barokní mravní zásadou „Memento mori“, kdy je člověk konfrontován s otázkou smrti během celého svého života. Postavy tak zákazníkovi evokovaly nejen společenský status lékárny, součástí jezuitské koleje, ale i myšlenky spjaté s vírou, uzdravením a pomíjivostí lidského života. Člověku byla připomínána podpora vyšší moci, očistné – léčivé síly přírody a osudovost. Kladné figury působily v tomto kontextu jako ochránci či přimluvci přichozího člověka. Součástí oficíny

byl pravděpodobně rovněž kříž, vyobrazení Krista nebo Madony upomínající nejen na svěření pod jejich ochranu, ale i poukazující na budoucí vzkříšení. Samotné kvalitní a honosné provedení lékárny v reprezentativním celku dávalo zákazníkovi, byl-li vpouštěn do oficíny, vzhledem ke sledování dobového vkusu a módy dojem důvěry a autority spjaté se společenským zakotvením lékárníka. V souladu s jezuitským způsobem léčby lékárna sama působila nejen prodáváním léky, ale i vírou v uzdravení, kterou evokovala svou náboženskou výzdobou.

Skříňové vybavení telčské lékárny patrně sleduje dobový způsob zpracování repositorií barokních lékáren vyznačující se využitím prostoru prodejní místnosti v maximální možné míře v podobě kompaktního celku repositoria. Jednotlivé nábytkové kusy na sebe patrně navazovaly, jak lze vyvodit ze skříňe č. 2⁵⁰ s absencí druhé mytologické figury, k níž se další kus patrně přimyká pravým úhlem. Celek pak mohlo doplňovat několik samostatných skříňek na místech, kde kompaktní řešení nebylo možné, jak napovídá skříň č. 1 zdobená postavami z obou stran. Ty navíc mohly být viděny, vzhledem ke zkosení nábytku, pouze z určitého úhlu, nikoli z čelního pohledu. Lze předpokládat, že podobnými postavami byly opatřeny i další části původního vybavení.⁵¹ Poměrně zajímavé je i technické řešení jednotlivých zásuvek, které jsou ze zadní strany opatřeny prodloužením dna tak, aby umožňovalo bezproblémové lícování čelní strany při každém zavření. Cirkulace

vzduchu za přihrádkami bylo docíleno seřiznutím prodloužení v jeho rozích, obdobné zajištění větrání je doloženo u kapucínské lékárny v Praze na Hradčanech.⁵²

Jednotlivá čela drobných zásuvek jsou nad úchytkami označena bílými nápisovými páskami s červeným, v náznaku stínovaným ohraničením. Převážně černé nápisy jsou ve většině případů zkratkami dvou slov rozdělených dvojtečkou, přičemž každé ze slov začíná červeným písmenem. Pásky nejsou zcela původní, pod písmeny prosvítají starší verze nápisů jiného významu, jejich přemalba však nemusí být o mnoho mladší, než je stáří samotných skříňí. Charakter i typ písma odpovídají dobové tvorbě i písmu v druhé vrstvě včetně kombinace obou barev. Výjevy obou skříňí jsou velmi podobné, provedené pouze v šedé barevnosti se zásahy bílé, přesto na první ze skříňí převažuje jako dominanta rovinatá krajina se stromy a vodními hladinami, v některých případech doplněná fragmenty oblouků dřívějších staveb, mosty či drobnými venkovskými stavbami. U druhé skříňi naopak převažují krajiny s domy, městy i opevněnými celky. Asi nejpozoruhodnější z nich vyobrazuje palisádovou hradbu kolem kopce s hradním osídlením.

Malba první skříňi s dominantou krajinných výjevů vychází z italizujícího malířství druhé poloviny 17. až první třetiny 18. století, kdy jsou krajiny často doplňovány až romanticky pojatými antickými ruinami oblouků či mostů (obr. 4). Krajina je převážně rovinatá a styl stromů a je-

jich listovní připomene tvorbu vlámských umělců.⁵³ Řada námětů je doplněna i drobnými venkovskými stavbami, především jednoduchými domy se sedlovou střechou, v několika málo případech rovněž drobnými stavbami sakrálními. Ideová východiska lze pozorovat třeba v tvorbě vlámských mistrů, například budovy v průhledu mezi stromy u Hessela Gerritse (1581–1632), rozeklané krajiny s mostky a domy u Jacoba de Gheyna (1565–1629),⁵⁴ pohledy na města u Hannse Lautensacka (1524–1560),⁵⁵ pohledy na architektonické celky, města a krajiny s mostky u Matthea Meriana staršího (1593–1650),⁵⁶ Christiana I. Richtera a řady dalších. Celková koncepce připomene rovněž barokní vlámské kabinety zdobené malovanou výzdobou s krajinami a figurální stafáží, jež se hojně vyskytovaly v 17. století. Určitá tradice návaznosti na šlechtický nábytek tak zůstává i ve vybavení honosných lékáren reagujících na soudobou módu a vkus.

Výzdoba druhé skříně je v koncepci tématu pojata poněkud odlišně. Ač se stále jedná o pohledy do krajiny, jsou zde vždy jasné definovány body zájmu – stavby, kláštery a města s dominantami věží (obr. 5). Krajina již není hlavním tématem, ale spíše doplňkem k dotvoření celku. Některé typy připomenou tvorbu italskou, především výjevy „RAD. RUSCI“ (obr. 6) a „RAD. SCORZONE“, v nichž jsou zachyceny typické oblé mostky i vysoké útlé věže. Bucaté barokní zvonice větších komplexů na výjevech „RAD. RUBIÆ“ či „RAD. SCROPHULAR“ (obr. 7) celý styl posouvají spíše do prostředí středoevropského, podobného například jednoduchým stavbám Petera Mungerstorffa. Způsob provedení připomene veduty s náměty blízkých klášterů, vyvěšované v kláštrech samotných.⁵⁷ Skříně vizuálně doplňovaly krabice a nádoby k ukládání léčiv, nezbytné pro fungování obchodu. Svou výzdobou tak dokreslovaly celkový dojem a barevnou pestrost, kdy k monochromním skříním patřily bílé keramické stojatky, červené dýhové krabice a skleněné nádoby. Především krabice tak oživovaly jinak nevýrazné barevné působení veškerého vybavení.

Podobnou výzdobu repositoria je možné nalézt i v několika dalších lékárnách v České republice. Nejblíže Telči se zachovala malovaná lékárna v Jindřichově Hradci (obr. 8), jejíž pozdější datace je spjata s přelomem 18. a 19. století⁵⁸ a lékárníkem Janem Nepomukem Freyem.⁵⁹ Koncept představuje již novodobější typ vybavení bez zdobného barokního zvlnění, nicméně vychází ze staršího malovaného typu. Spodní části tvoří skříně s řadami zásuvek, horní navazují přes jeden pás zásuvek v rovině polic. Police vsazené mezi předěly s pilastry jsou završeny korunní římsou se zdobením. Výjevy zásuvek sledují stejný typ výzdoby, jaký volila

lékárna v Telči i v dalších městech. Základem scén je opět krajina doplněná drobnými venkovskými domy či romantickými zříceninami, která je tentokrát provedena v barvě, nikoli v monochromní šedi, a oživena postavami lidí či poletujícím ptactvem. Celkový charakter vypovídá o lidovějším pojetí i umu umělce s důrazem na detail a pečlivé provedení. Některé scény se při bližším pohledu navzájem značně podobají a je tak patrná inspirace z jednoho zdroje či z již hotových scén samotných, především na nejdelší ze skříní. V celkovém pohledu je přitom možné sledovat alespoň dva umělecké rukopisy. Některé výjevy jsou na rozdíl od scén zadní skříně propracovány do větších detailů včetně vlámsky pojetého stromoví a pečlivě provedených staveb. Vybrané děje jsou poměrně různorodé⁶⁰ a svědčí o grafických předlohách, podle kterých mohly být vytvořeny nebo kterými byly inspirovány. Znalost grafických listů byla v tomto smyslu nositelem módních trendů i prostředkem jakési mediální komunikace dokládajícím umělcův rozhled. Stejně tak autor jindřichohradeckých scén musel vycházet z některé dosud neznámé předlohy, patrně je to například ve výjevech se sopkou „SPE: EMOLIENTES PRO: FOME:“ (obr. 9) či se zámekem a zahradou „EMP: DE GALBA: (...)“. Za důvod ztvárnění krajinných scén je považována snaha znázornit krajinu původu bylin,⁶¹ tuto domněnku je však těžké doložit.

Další vybavení lékárny s výzdobou v podobě krajinných scén se dochovalo v Českém Krumlově; pro nás je navíc zajímavé i tím, že sloužilo jezuitskému řádu. Lékárna z druhé poloviny 17. století⁶² byla zhotovena v obvyklé komplexní formě se zásuvkami ve spodní části a policemi vynášenými příčkami zdobenými těsně přiléhajícími sloupy. Vrchol uzavírá profilovaná římsa a barokní zlacené listoví s obrazem uprostřed. Zásuvky s rozdílnými krajinami vykazují rukopis dvou autorů, přičemž jeden maloval převážně čela velkých zásuvek (obr. 10) a druhý těch malých (obr. 11), situovaných pod policemi. Tematicky i tentokrát převládá architektura zasazená v krajině, hlavní důraz je však na větších formátech kladen právě na stavby, často hrady, ale i venkovské domy. Menší formáty zobrazují spíše krajinu doplněnou díly člověka v podobě měst, mostků i pozůstatků staveb. Rukopis je oproti prvnímu typu expresivní, s dobře patrnými tahy štětce a živelným užitím bílé. Nápis situovaný v bílých obdelných páskách jsou provedeny pouze v černé barvě.

Obě uvedené analogické lékárny o telčských skříních mnoho vypovídají, pro ucelenější představu pak můžeme zmínit i analogie zahraniční. Apotheke-Museum v Heidelbergu uchovává malovanou lékárnu dobře ilustrující smysl

zobrazených výjevů v širším kontextu. Zařízení z 18. století pochází z karmelitánského kláštera v Schongau v Bavorsku⁶³ (obr. 12) a jeho malířské provedení není příliš vzdálené od české provenience. Skřín sestává ze spodní části o čtyřech dvířkách, na niž navazuje horní mírně odsazená část s dvěma zásuvkami a čtyřmi dvířky nad nimi. Dvířka spodní části zdobí rokokový dekor a váza v prvním poli, horní dvířka zobrazují čtyři kláštery spolu s jejich zahradami, přičemž z jednoho z nich vyrůstá strom s větvemi sahajícími přes všechny výjevy. Větve odkazují na kláštery spjaté s konventem v Schongau a klášterem v Mnichově, jenž je zdůrazněn jako zakládající a domovský pro ostatní filiate.⁶⁴ Rovněž stylizovaná forma výjevů je českému prostředí poměrně blízká. Architektura je více či méně deformovaná a stylizovaná, zahrnuje však kompletní souhrn daného seskupení, tak jako na řadě výjevů na druhé skříní lékárny z Telče. Podobně provázaný vztah by bylo možné sledovat i na výjevech českých lékáren, spojitost s existujícími stavbami však přes reálný dojem telčských výjevů alespoň prozatím nebyla prokázána. Souvislost s českým či středoevropským prostředím je v tomto případě zřejmá svou formou i jistou dávkou rustikality. Mnohem podobnější většině malovaných lékáren je příklad z benediktinského kláštera sv. Emmerama v Regensburgu, který je svou formou velmi blízký vybavení v Jindřichově Hradci a zasluhoval by v budoucnu v tomto směru další pozornost badatelů.⁶⁵ Spodní část tvoří čtyři řady zásuvek, v horní navazují police s místy vloženými pilíři či prosklenými dvířky. Zásuvky jsou zdobeny krajinnými výjevy doplněnými architekturou. I její konstrukce zaplňovala místnost v jednotném duchu bez rozdělených skříní. Barevné výjevy jsou doplněny nápisy v červeně orámovaných bílých polích, kvalitní scény jsou poměrně dynamické a provedené do detailů. Z hlediska telčské lékárny se jedná o jeden z možných stylových předchůdců zahrnujících barvy a figurální stafáž. Skřínku bližší telčskému vybavení lze spatřit v Budapešti v Arany Sas Pharmacy Museum, kde je mezi pozdějšími exponáty vystavena jedna obdelná barokní skřínka o dvou vertikálních řadách čtyř zásuvek. Jejich povrch je zdoben náměty krajin v barvě, horní část je doplněna nápisem ve zkratkách a barevném odlišení prvních písmen, podobně jako v Telči; provedení je ovšem značně rustikální, bez nádechu italského či vlámského vlivu. Styl malovaných lékáren se odráží i v lékárně slovenského hradu Červený Kameň (1752), kde jsou jednotlivé zásuvky podmalovány výraznými šedými žilnanými plochami, či lékárně kapucínského kláštera v Praze na Hradčanech zdobené výjevy květin a rovněž krajin.⁶⁶

11

12

Obr. 11. Český Krumlov, lékárna, zásuvka s hradem a řekou. Foto: NPÚ, ÚOP v Telči, Anna Hamrlová, 2016.

Obr. 12. Schongau, lékárna karmelitského kláštera s vyobrazením symbolického propojení klášterů skrze strom. Foto: Dt. Apotheken-Museum, Heidelberg.

Článek vznikl v rámci výzkumného projektu Telč a jezuité, řád a jeho mecenáši (kód projektu DG16P02M043), financovaného z Programu na podporu aplikovaného výzkumu a experimentálního vývoje národní a kulturní identity (NAKI II).

■ Poznámky

1 Inventář telčské lékárny je uložen ve sbírkách Moravského zemského archivu (MZA, B1 Gubernium, kart. 788, sign. J 220/č. 46).

2 Slovem repositorium bývá nazýván nábytek lékárny, původně tvořený policemi, posléze nahrazovanými jednou a více řadami zásuvek. Postupně vznikaly čtyř- až pětiřadové podstavy. Václav Rusek – Vladimír Smečka, *České lékárny*, Praha 2000, s. 41.

3 Původní bohaté a zároveň nepostradatelné vybavení dále reprezentuje několik typů nádob v podobě keramických stojatek s bílým glazováním, dřevěných stojatek s bohatě vyřezávaným zdobením a dýhových krabic určených pro různé typy surovin. Veškeré vybavení je uloženo v Muzeu Vysočiny Jihlava s pobočkou v Telči a Jihlavě. Více o těchto částech vybavení pojednává článek Anna Hamrlová, Simplicia a nádoby jezuitské lékárny v Telči, *Česká a slovenská farmacie* 66, 2017, s. 168–176.

4 Josef S. Novák, *Lékárna v Telči* (Věnováno Ph. Mru Karlu Paclíkovi), Zvláštní otisk z Časopisu Československého Lékařnictva, Hronov 1926. Text J. S. Nováka vyšel rovněž poz-

ději: Josef S. Novák, *Lékárna v Telči*. *Časopis československého lékařnictva* 14, 1934, s. 157–163 a 177–181. Historie je nastíněna i v díle Josefa Rampuly, jenž se věnoval historii telčských domů: Josef Rampula, *Domy v Telči*, Telč 1999, s. 177.

5 Österreichische Nationalbibliothek, *Litterae annuae domus Telcensis Societatis Iesu a. 1656–1751*, sign. Cod. 13558* Han, fol. 16.

6 Více o telčských lékárních viz Markéta Holubová, *Lékárna telčské koleje a její správci*, *Dějiny věd a techniky* (v tisku).

7 Klášterní lékárny byly primárně určeny pouze pro interní potřebu řádu a jako neveřejné nepodléhaly daním. Léky poskytovaly za peníze i zdarma, podle majetnosti potřebného.

8 Jan Miller, *Historia provinciae Bohemiae Societatis Iesu ab anno 1555 usque ad annum 1723*. Liber VII, fol. 691.

9 K hájení lékařských práv se vztahují články Karla Černého (např. Karel Černý, Obhajoba kolejních lékáren. K jezuitskému lékařnictví I., *Časopis českých lékařníků* 74, 2002, č. 7, s. 22) či starší článek J. S. Nováka: Josef S. Novák, Lékařníci v boji se svými škůdci v minulosti, *Časopis československého lékařnictva* 17, 1937, s. 77–84 a 101–103. Konflikty veřejných a církevních lékáren vycházely především z osvobození od placení daní. Původně byly koncipovány pouze pro interní potřeby řádu. Viz Dagmar Broncová (ed.), *Historie farmacie v Českých zemích*, Praha 2003, s. 24.

10 Výpis řady míst, kde telčští lékařníci působili, uvádí rovněž J. S. Novák: Novák (pozn. 4), s. 3. – Nověji: Holubová (pozn. 6).

11 Ladislav Niklíček – Karel Štein, *Dějiny medicíny v datech a faktech*, Praha 1985, s. 57. Dějinami farmaceutické historiografie se zabýval historik farmacie Václav Rusek: Václav Rusek, Příspěvek k vývoji farmaceutické historiografie v českých zemích, *Dějiny věd a techniky* I, 1992, s. 17–31.

12 Jaroslav Hladík, Třetí lékárna v Jihlavě, in: Václav Ru-

sek (ed.), *Jihočeský sborník příspěvků k dějinám farmacie*, České Budějovice 1980, s. 89–91, cit. s. 90.

13 Rusek – Smečka (pozn. 2), s. 54. Další barokní lékárny uvádějí články Zdeněk Hanzlíček, Naše barokní lékárny, *Succus* IV, 1989, s. 43–44. – Václav Ryneš, Sít barokních lékáren v našich zemích, *Farmaceutický obzor* XL, 1971, s. 83–85.

14 Právo veřejných lékáren měli z církevních řádů pouze milosrdní bratři, kteří v rámci své činnosti spravovali hospitaly či nemocnice a sloužili tak veřejnosti. Ze stejného důvodu jejich činnost nebyla pozastavena ani Josefem II. během josefinských reforem.

15 Sérii souhrnných článků k otázce jezuitského lékařnictví sepsal Karel Černý: Černý, Obhajoba (pozn. 9), dále Karel Černý, Jezuité a medicína, in: Ivana Čornejová (ed.), *Úloha církevních řádů při pobělohorské rekatolizaci*. I., Praha 2003, s. 170–179. – Karel Černý – Jiří M. Havlík, *Jezuité a mor*, Praha 2009.

16 Karel Černý, Lékařství v jihoevropských kolejích Tovařystva Ježíšova, in: Karel Černý – Petr Svobodný, *Historia medica cultura, sborník k dějinám medicíny*, Praha 2006, s. 84–90.

17 Novák (pozn. 4), s. 8–11. O rodině Paclíků a jejím významu pro město Telč pojednává část diplomové práce: Šárka Sochorová, *Občanské elity, obecní samospráva a kultura města Telče* (diplomová práce), FF JU, České Budějovice 2014, s. 63–67.

18 Rok 1906 je uveden v evidenční kartě Muzea Vysočiny Jihlava, pobočkou v Telči, spolu se způsobem nabytí – jednalo se o dar. V díle J. S. Nováka je uvedeno větší množství lékařských nádob a náčiní, než kolik jich je v muzeu evidováno, v současné době se předměty nacházejí v soukromém vlastnictví. Viz Novák (pozn. 4).

19 Rampula (pozn. 4), s. 177.

20 Vyznačení autentických stavebních částí budovy koleje viz Pavel Zahradník – Pavel Vlček, *Telč, čp. 2/1, 3/1, býv. Jezuitská kolej a dům třetí probace s gymnasiem, kostel Jména Ježíš* (stavebněhistorický průzkum), Praha 2000.

21 Domek Kryštofa Šefelína je zmiňován v „ulici městské“ – viz MZA, E 30, sign. 12/2. – Zahradník – Vlček (pozn. 20), s. 2. Stavebněhistorický průzkum tento domek situuje do míst dnešního kostela: Zahradník – Vlček (pozn. 20), s. 37. Za zmínku však stojí renesanční dům při jižní části koleje dodatečně připojený ke konventu, který by polohou v ulici odpovídal náznaku v archivním dokumentu.

22 Viz např. Broncová (pozn. 9), s. 24.

23 Rampula (pozn. 4), s. 177.

24 Životem lékárníka a v lékárně se zabývá kromě souhrnných prací zmiňovaných v poznámkovém aparátu i kniha Werner Gaude, *Die alte Apotheke, Eine tausendjährige Kulturgeschichte*, Leipzig 1979.

25 Rusek – Smečka (pozn. 2), s. 28. – Broncová (pozn. 9), s. 17.

26 Rusek – Smečka (pozn. 2), s. 28.

27 Broncová (pozn. 9), s. 18.

28 Jaroslav Hladík, Světlo v lékárnách, in: Václav Rusek (ed.), *Jihočeský sborník příspěvků k dějinám farmacie*, České Budějovice 1980, s. 85.

29 Přibližně v místě starého mostu je dodnes udržována dřevěná lávka, původní lávka však vycházela od konventu sv. Andělů.

30 SOKA Jihlava, fond Telč, karton 13, inv. č. 277b.

31 SOKA Jihlava, fond Telč, karton 13, inv. č. 277d.

32 Martin Mádl, *Expozice historických lékáren. Průvodce*, Praha 1999, s. 25.

33 Např. lékárna v Českém Krumlově, v Polné, v Jindřichově Hradci a další.

34 MZA, B1 Gubernium, kart. 788, sign. J 220/č. 46. – Novák (pozn. 4), s. 5–6.

35 Rostliny byly z dalekých krajín dováženy již od středověku, ty nejzajímavější pak pocházely právě z Indie. Známe je např. dovoz kurkumy, zázvoru i lékořice. Viz Helena Businská, Cizokrajné rostliny středověkých latinských rukopisů. Jejich terminologie, znalost a použití, in: *Listy filologické C*, 1977, č. 3, s. 144–154, cit. s. 144–145). Jejich prodej v rámci baroka tak nebyl ničím neobvyklým.

36 Karel Černý, Klementinské pilulky. Apatyky jezuitských kolejí a jejich spor s pražskými lékárníky, *Dějiny a současnost XXVI*, 2004, č. 1, s. 12–14.

37 Rusek – Smečka (pozn. 2), s. 54. – Broncová (pozn. 9), s. 24.

38 O simplicích prodávaných v telčské lékárně a jejich cenách uvedených ve výše zmíněném inventáři se blíže rozepisuje článek Hamrlová (pozn. 3), s. 168–176.

39 Muzeum Vysočiny Jihlava, pobočka Telč, inv. č. Te-26/A/32.

40 Původní větší celek dokládá i číslování zásevek. – Luděk Hovorka, *Lékárenské skříňky se zásevkami* (restaura-torská zpráva), Pacov 2009, s. 2.

41 Stopy po nástavcích jsou patrné na horních plochách obou skříňek. Stejný názor zastává i restaurátor L. Hovorka: ibidem, s. 2.

42 Monochromní výjevy byly často používány v rámci obrazových děl ve formě tzv. grisaillové malby již od pozdního středověku, většinou v souvislosti s architekturou a její

výzdobou.

43 Určení postav satyrů je uvedeno na evidenční kartě Muzea Vysočiny, toto ztotožnění však neodpovídá jejich podobě ani atributům.

44 Václav Bahník – Helena Businská – Vilém Krejčí et al., *Slovník antické kultury*, Praha 1974, s. 437.

45 Více viz např. Hynek Rulíšek, *Postavy, atributy, symboly. Slovník křesťanské ikonografie*, Hluboká nad Vltavou 2005, heslo Roch. – James Hall, *Slovník námětů a symbolů ve výtvarném umění*, Praha 2008, s. 388.

46 Bahník – Businská – Krejčí et al. (pozn. 44), s. 499.

47 Mádl (pozn. 32), s. 25.

48 Michaela Ramešová – Štěpán Valecký, Založení domu třetí probace v Telči, in: Miloš Drdák – André Loits – Josef Rampula et al., *Proměny telčských domů*, Praha 2013, s. 353–359, cit. s. 358.

49 V postavě sv. Rocha se obě tyto složky mísí. Světec představuje ochranu před morem, zároveň je jím sám nakažen a upomíná na přítomnost smrti.

50 Skříň označená v článku jako č. 2 je v evidenci Muzea Vysočiny Jihlava vedena pod číslem Te-26/A/31/1, druhý obdobný kus jako Te-26/A/31/2.

51 V úvahu by připadali např. Kosmas a Damián, patroni lékařů, sv. Šebestián, ochránce proti nemoci, či sv. Pantaleon, patron lékařů. V antické mytologii představuje bohyni čistoty a zdraví Hygieia. Objevuje se rovněž zbožštělá postava řeckého lékaře Asklepie či zakladatelů medicíny Hippokrata a Galéna. – Mádl (pozn. 33), s. 25. Zvláštním ikonografickým tématem je Kristus v podobě lékárníka. Ibidem, s. 26. Tématice se věnuje Fritz Krafft, *Christus Ruft in die Himmelsapotheke. Die Verbildlichung des Heilandrufs durch Christus als Apotheker*, Stuttgart 2002.

52 Karel Nesměrák – Jana Kunešová, Farmaceutická historie kapucinského kláštera v Praze na Hradčanech. Část I. Klášterní lékárna, *Česká a Slovenská farmacie LXIV*, 2015, s. 79–94.

53 Propojení italského a vlámského stylu v tomto období je poměrně běžným východiskem umělecké tvorby, v dílech pozdějších slavných umělců si ho lze povšimnout např. u Sebastiana a Marca Ricci v typických krajínách doplněných budovami, osamocenými sloupy či fragmenty staveb. Dramatická krajina zdánlivě pojímá výtvoř člověka a převládá nad jeho bytím.

54 Friedrich Wilhelm Hollstein, *Hollstein's Dutch and Flemish etchings, engravings and woodcuts, ca. 1450–1700*, sv. VII, Amsterdam 1952, s. 107, 143.

55 Idem, *Hollstein's Dutch and Flemish etchings, engravings and woodcuts, ca. 1450–1700*, sv. XXI, Amsterdam 1980, s. 56–59, 68–77.

56 Idem, *Hollstein's Dutch and Flemish etchings, engravings and woodcuts, ca. 1450–1700*, sv. XXV, Amsterdam 1981, s. 118, 215. – Idem, *Hollstein's Dutch and Flemish etchings, engravings and woodcuts, ca. 1450–1700*, sv. XXVI, Amsterdam 1982, s. 26, 30, 35, 37, 170.

57 Soubor podobných vedut s pohledy na kláštery je zachován např. v augustiniánském klášteře na Malé Straně v Praze.

58 Historie lékárny z hlediska datace jejího nábytku je

problematická. Její vznik je doložen na konci 18. století, nicméně při požáru v roce 1801, kdy lékárenský dům vyhořel, mohla shořet i nová lékárna. František Fürbach, *Jindřichohradecká historická lékárna*, rukopis ze zdrojů Muzea Jindřichohradecka. Typ lékárny kolem roku 1800 odpovídá dobové formě, lékárna ve stejném stylu, bez zdobených čel a s řadou zásevek při spodní části regálů, je vystavena např. ve farmaceutickém muzeu (Pharmazie-Historisches Museum) v Basileji.

59 Jan Dolák (ed.), *Jindřichův Hradec: město nad Vajgarem*, Jindřichův Hradec 2002, s. 73.

60 K nejcharakterističtějším výjevům patří krajina s větrným mlýnem „SPE: ALTHAE: VULGA:“ odkazující pravděpodobně na motiv z vlámského umění.

61 Dolák (pozn. 59), s. 73.

62 Rusek – Smečka (pozn. 2), s. 54.

63 Apotheken-Museum, Heidelberg, inv. č. VII E 63. Další literatura viz např.: Annelise Stemper, Zur Geschichte des Schongauer Apothekerschranks, in: *Pharmazeutische Zeitung CIII*, 1958, č. 52, s. 3–16. – Werner Luckenbach, Klösterliche Einrichtungen im Deutschen Apotheken-Museum, in: Georg Edmund Dann (ed.), *Veröffentlichungen der Internationalen Gesellschaft für Geschichte der Pharmazie e. V. XXVIII*, 1966, s. 163–177. – Gaude (pozn. 25), s. 88. – Elisabeth Huwer, *Das Deutsche Apotheken-Museum – Schätze aus zwei Jahrtausenden Kultur- und Pharmaziegeschichte*, Regensburg 2008, s. 67–68.

64 Vyobrazeními kláštery jsou Regensburg, Augsburg, Mnichov a Urfahrn. Zkratky jejich prvních písmen pak společně dávají slovo Ramus označující větev. (Informace o lékárně podala Claudia Sachße z Apotheken-Museum v Heidelbergu.)

65 Vybavení lékárny je v současné době uložené v Deutsches Museum v Mnichově. Více informací viz Gaude (pozn. 24). – Sami K. Hamarneh, *Temples of the muses and a history of pharmacy museums*, Tokyo 1972, s. 39. – Günter Kallinich, *Schöne alte Apotheken*, München 1975. – *Meisterwerke aus dem Deutschen Museum VI*, München 2004.

66 Mádl (pozn. 32), s. 24.

67 Nesměrák – Kunešová (pozn. 53), s. 79–94.

68 Filip Hradil, Lékárenské stojatky, in: Ondřej Jakubec – Marek Perůtka (edd.), *Olomoucké baroko II. Výtvarná kultura let 1620–1780*, Olomouc 2011, s. 582–584.